

Vitaal Platteland Steenwijkerland

Tussenrapportage kwantitatief onderzoek toekomstperspectief
agrarische sector Steenwijkerland

Colofon

Dit onderzoek is uitgevoerd door:

In opdracht van de gemeente Steenwijkerland.

Vilsteren, 10 juli 2020

Inhoud

Samenvatting	5
Achtergrond	6
Doel	7
Onderzoeksopzet	7
Algemene informatie	8
Financiële impact van het coronavirus.....	9
Zorgen	10
Advies & Ondersteuning	11
Toekomst van het bedrijf	13
Conclusies en aanbevelingen	15
Bijlage: vragenlijst enquête	19

Samenvatting

Voor u ligt het rapport 'Vitaal Platteland Steenwijkerland'. Dit rapport is een kwantitatieve analyse van het toekomstperspectief van de agrarische sector. Deze tussentijdse rapportage is opgesteld door MarketingOost en Stichting Stimuland (hierna: Stimuland) in opdracht van de gemeente Steenwijkerland.

Aanleiding voor het onderzoek is dat het buitengebied van de gemeente Steenwijkerland een aantal opgaven kent, waar de komende decennia vorm aan moet worden gegeven zoals:

- Terugbrengen van de emissies van milieubelastende stoffen.
- Inpassen van grote ruimteclaims vanuit de klimaat-, landbouw-, voedsel- en energietransitie.
- Behoud en ontwikkeling van waardevol natuur en landschap, erfgoed, beleefbare historie en het bijbehorende toeristische product.
- Zorgvuldig omgaan met grondstoffen en productiefactoren.

De gemeente Steenwijkerland wil samen met alle betrokkenen werken aan een goed toekomstperspectief voor inwoners en ondernemers in het gebied. In opmaat hier naar toe is er binnen de gemeente behoefte aan een nog beter beeld van de vraagstukken die er spelen bij de agrarisch ondernemers in de gemeente. Daarom heeft de gemeente Steenwijkerland opdracht gegeven voor dit onderzoek.

Vanwege de coronacrisis is de oorspronkelijke opzet van het onderzoek, met alleen het houden van keukentafelgesprekken, veranderd. Vanwege de actua-

liteit is in overleg met de gemeente Steenwijkerland besloten om het onderzoek uit te breiden met een digitale enquête, waarbij onder andere gevraagd wordt naar de impact van corona op de bedrijfsvoering, en het houden van keukentafelgesprekken.

Van 18 mei 2020 tot 1 juni 2020 stond de digitale enquête open om ingevuld te worden. Voor 18 mei zijn 356 agrarisch ondernemers in de gemeente Steenwijkerland aangeschreven met het verzoek om deel te nemen aan de enquête. Daarnaast is aan de agrariërs gevraagd of zij belangstelling hebben voor een keukentafelgesprek.

De resultaten geven de gemeente niet alleen meer inzicht in de impact van het coronavirus op de agrarische sector in Steenwijkerland, maar ook in andere thema's en zorgen die bij de ondernemers spelen. Dit toekomstperspectief dient als input voor de keukentafelgesprekken die gevoerd zullen worden met de agrarische sector in de gemeente. Hiernaast bieden de uitkomsten handvatten voor de gemeente Steenwijkerland bij het vaststellen welke hulp en ondersteuning nodig is voor deze sector.

Het kwantitatieve onderzoek (enquête) schetst een beeld van de verschillende thema's en zorgen die spelen bij de agrariërs in Steenwijkerland. Tijdens het kwalitatieve deel wordt hier door middel van keukentafelgesprekken met agrariërs dieper op ingegaan. In deze gesprekken zal worden ingezoomd op de specifieke bedrijfssituaties en bezien worden in relatie tot uitdagingen van de Nederlandse agrarische sector en het (buiten)gebied van de gemeente Steenwijkerland.

Karakteristieken

De respondenten uit dit onderzoek zijn op een representatieve manier verdeeld over de sectoren ([conform landelijke & Overijsselse verdeling](#)). De meeste respondenten zijn veehouders, die hun producten verkopen via de vrije markt of met een contract. Daarnaast zijn er veel ondernemers die aan een coöperatie leveren.

Financiële impact corona korte en middelkorte termijn

50,0% van de agrarisch ondernemers ziet een terugloop aan omzet door het coronavirus. Veel respondenten geven aan dat de prijzen teruglopen, wat resulteert in minder omzet. De terugloop aan omzet zorgt er bij **26,8%** van de respondenten voor dat ze hun geplande investeringen (veelal aanschaf machines en onderhoud) uitstellen.

Zorgen

In het onderzoek is gevraagd naar de algemene uitdagingen in de agrarische sector in relatie tot het toekomstperspectief van het bedrijf. **93,0%** van de agrarisch ondernemers in Steenwijkerland maakt zich zorgen over de (tegenstrijdige) regelgeving. Daarnaast maakt **82,8%** zich zorgen over de stikstofcrisis. Ook maakt **81,3%** zich zorgen over de Natura 2000 wetgeving. Over andere punten, zoals het coronavirus en de biodiversiteit, maken de respondenten zich relatief weinig zorgen.

Hiernaast is in het onderzoek gevraagd naar de specifieke uitdagingen in het gebied in relatie tot het toekomstperspectief van het bedrijf. **82,4%** van de agrarisch ondernemers in Steenwijkerland maakt zich zorgen over natuurontwikkeling. **69,7%** maakt zich zorgen over ruimteclaims voor de klimaat- en energietransitie. **56,9%** maakt zich zorgen over de leefbaarheid.

De hoge score op leefbaarheid kan volgens de onderzoekers mogelijk verklaard worden doordat de respondenten deze vraag omgekeerd hebben gelezen. De agrarisch ondernemers zijn bezorgd dat de leefbaarheid onder druk komt te staan als er in de toekomst minder boeren zijn vanwege (tegenstrijdige) regelgeving, impact van stikstofcrisis en claims op landbouwgrond voor andere doeleinden. Het verdient daarom aanbeveling om tijdens de keukentafelgesprekken hier een verdiepende vraag over te stellen.

Over andere punten zoals toerisme, ruilverkaveling en energieopwekking maken de respondenten zich relatief weinig zorgen.

Advies en ondersteuning

Aan de respondenten is gevraagd bij welke instanties algemeen advies en informatie wordt ingewonnen. **85,5%** van de respondenten wint hun informatie/advies in bij de accountant/boekhouder. **58,2%** wint informatie in bij collega-ondernemers.

Hiernaast is aan de respondenten gevraagd van welke ondersteuningsmaatregelen gebruik wordt gemaakt. **64,2%** van de respondenten maakt geen gebruik van (corona)ondersteuningsmaatregelen. **30,2%** maakt gebruik van het Voorschot Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Van de andere regelingen wordt geen tot weinig gebruik gemaakt. Een mogelijke verklaring kan zijn dat een groot deel van de agrarische bedrijven geen personeel in dienst heeft of kiest voor een andere constructie zoals ZZP of uitzendbureau. Het verdient aanbeveling om hier tijdens de keukentafelgesprekken een verdiepende vraag over te stellen.

Toekomst van het bedrijf

Het gros van de ondernemers verwacht geen veranderingen in de toekomst. **48,1%** van de respondenten verwacht dat ze de hoofdactiviteiten gaan uitbreiden. Wat de ondernemers nodig hebben om in de toekomst te kunnen functioneren is met name duidelijke regelgeving vanuit de overheid.

Achtergrond

In de afgelopen maanden is er veel aandacht geweest voor de agrarische sector. Waar nu het coronavirus de boventoon voert, was dat slechts een paar maanden geleden nog de stikstofcrisis waarbij boeren door heel Nederland protesteerden tegen het beleid van de overheid (ook nu zijn deze protesten weer actueel). De agrarische sector staat daarmee voor een flink aantal uitdagingen. Om tot een integrale aanpak te komen is er in Noordwest-Overijssel een samenwerking tussen Rijk, provincie, gemeenten in Noordwest-Overijssel en het waterschap opgestart die gericht is op het samen(hangend) aanpakken van urgente opgaven en noodzakelijke transitie. Om daarin ook goed de wensen en behoeften van ondernemers mee te nemen, heeft de gemeente Steenwijkerland besloten om een enquête te houden onder

de agrarisch ondernemers en deze te complementeren met keukentafelgesprekken. De resultaten van voorliggend tussentijds onderzoek bieden inzicht in de uitdagingen van de agrarisch ondernemers. Deze rapportage dient als een eerste indruk van de sector in 2020. Daarnaast zal Stimuland de uitkomsten benutten om de (digitale) keukentafelgesprekken voor te bereiden.

Doel

Het doel van het kwantitatieve onderzoek is om meer inzicht te vergaren in wat er speelt bij ondernemers in de agrarische sector in Steenwijkerland en in de uitdagingen die zij op dit moment ervaren, waarbij zij ondersteuning zouden kunnen gebruiken. De enquête betreft een kwantitatief onderzoek dat als basis geldt voor de keukentafelgesprekken die worden gehouden door Stimuland.

Onderzoeksopzet

Voor het onderzoek Vitaal Platteland in Steenwijkerland is een vragenlijst ontwikkeld door MarketingOost & Stimuland. Hiernaast wordt een aanvullend kwalitatief onderzoek uitgevoerd door Stimuland. De vragenlijst is als bijlage toegevoegd aan voorliggend rapport.

De vragenlijst is online uitgezet bij 356 agrariërs in de gemeente Steenwijkerland. In de periode van

18 mei 2020 tot 1 juni 2020 hebben 62 agrariërs het onderzoek volledig ingevuld. Deze 62 respondenten zijn allemaal meegenomen in deze rapportage.

De 62 respondenten geven een indicatie voor de agrarisch ondernemers in Steenwijkerland. De uitkomsten van dit rapport geven met een zekerheidsniveau van 95% aan dat de foutenmarge 11,33% is. Hierdoor worden de resultaten als indicatief beschouwd en dienen ze als goede opmaat voor de keukentafelgesprekken.

In het kwantitatieve onderzoek zijn alle agrariërs in Steenwijkerland benaderd door de gemeente Steenwijkerland. De verdeling van het aantal respondenten per sector is hieronder weergegeven.

Akkerbouwers	6,5%
Veetelers	75,8%
Schapenhouderij	9,7%
Anders, namelijk	8,1%

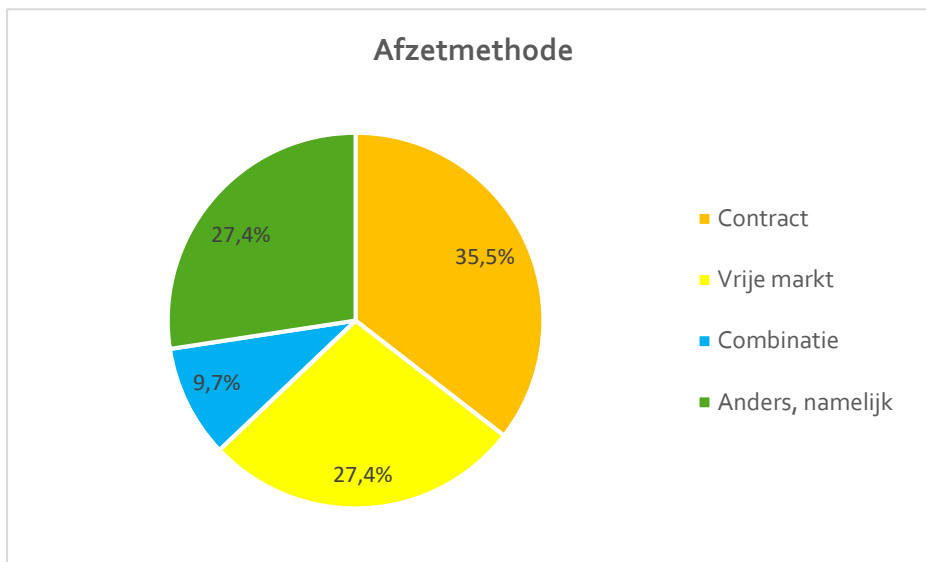
In de vragenlijst zijn verschillende thema's aan bod gekomen. We hebben allereerst gevraagd naar algemene informatie van de respondent. Vervolgens is naar de financiële impact van het coronavirus voor de agrarische sector gevraagd. Hiernaast zijn de zorgen van de agrariërs uitgevraagd, gevolgd door de vraag of de agrarisch ondernemers gebruik maken van advies en ondersteuning. Als laatste zijn er vragen gesteld met betrekking tot nieuwe mogelijkheden en ontwikkelingen in de agrarische sector in Steenwijkerland voor het 'post-corona' tijdperk.

Algemene informatie

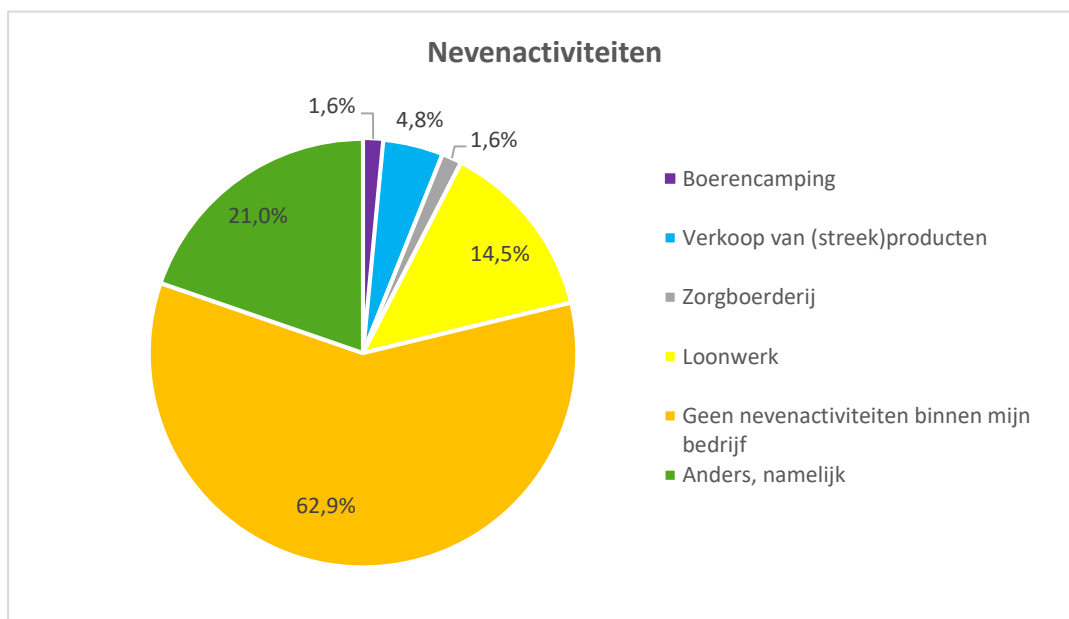
Afzet producten

De agrarisch ondernemers in Steenwijkerland zetten hun producten op verschillende manieren af. Hierbij is de vrije markt en contractverkoop het meest populair. De respondenten die 'anders' hebben ingevuld leveren hun producten veelal aan een coöperatie of rechtstreeks aan een fabriek. Ook is er een respondent die zijn producten zelf verkoopt. In de afbeelding hierna is de verdeling per afzetmethode visueel weergegeven. 'Veiling' was een keuzemogelijkheid, maar in dit onderzoek was er geen respondent die zijn producten afzet op de veiling.

Nevenactiviteiten

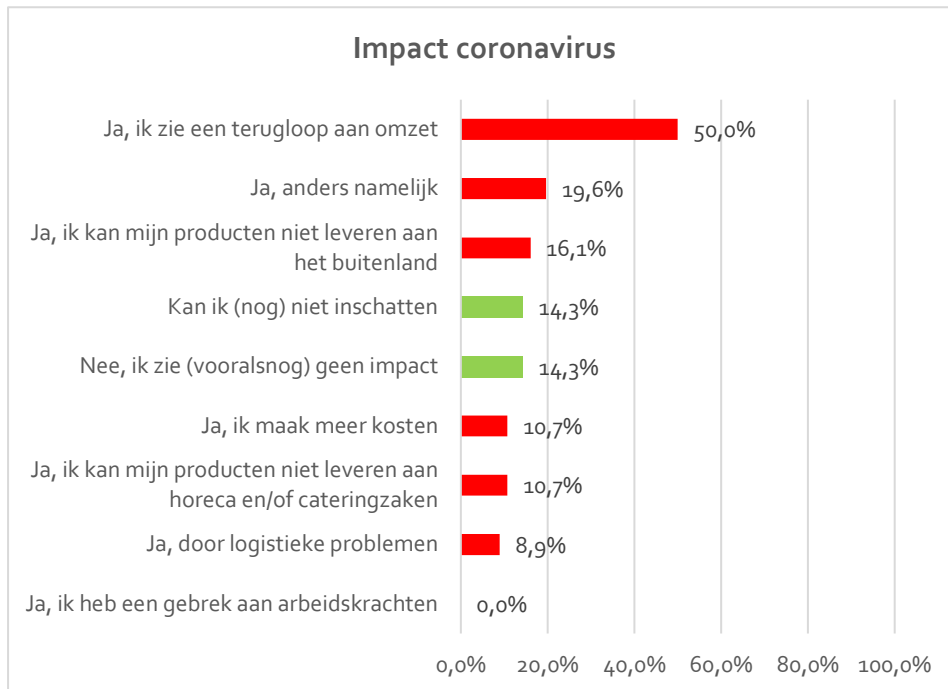
De respondenten zijn bevraagd of zij naast hun agrarische hoofdtek (veeteelt, akkerbouw, etc.) nevenactiviteiten hebben. Dit is in de afbeelding hierna visueel weergegeven. Bij de optie 'anders' geven de respondenten veelal aan dat ze naast hun agrarische bedrijf, ook natuuronderhoud doen. Verder wordt aangegeven dat ze naast hun agrarische onderneming een baan hebben bij een bedrijf of instelling. 'Kinderopvang' was een keuzemogelijkheid, maar in dit onderzoek was er geen respondent die een kinderopvang heeft.

Financiële impact van het coronavirus

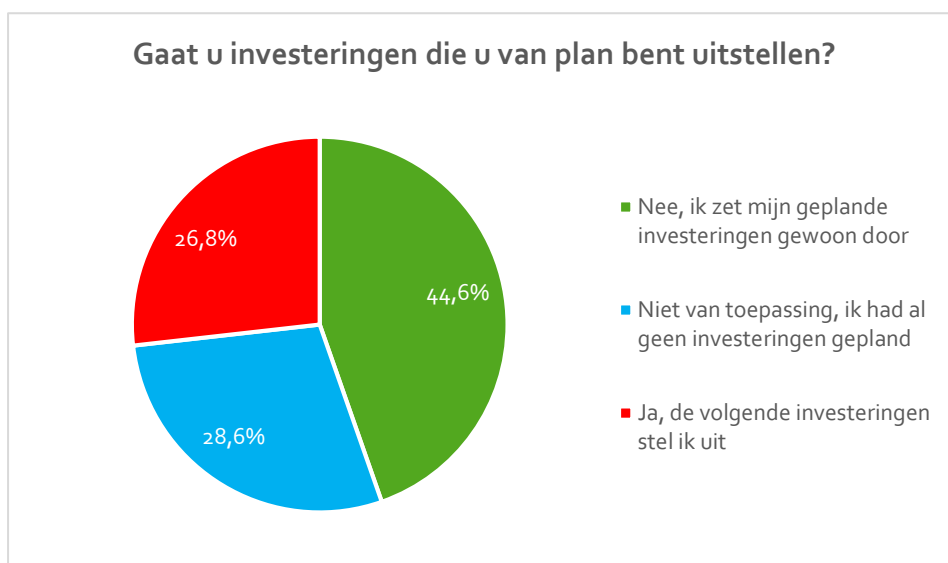
Impact coronavirus

Het gros van de agrarische bedrijven in Steenwijkerland geeft aan dat het coronavirus impact heeft op hun onderneming. Hierbij zien de meeste agrarisch ondernemers dat de omzet terugloopt. De respondenten die 'ja, anders namelijk' aangeven, geven aan dat de prijzen van hun producten teruglopen door het coronavirus. Daarnaast geven ze aan dat er een soberder toekomstperspectief is, door de wisselende regelgeving.

Toekomstige investeringen

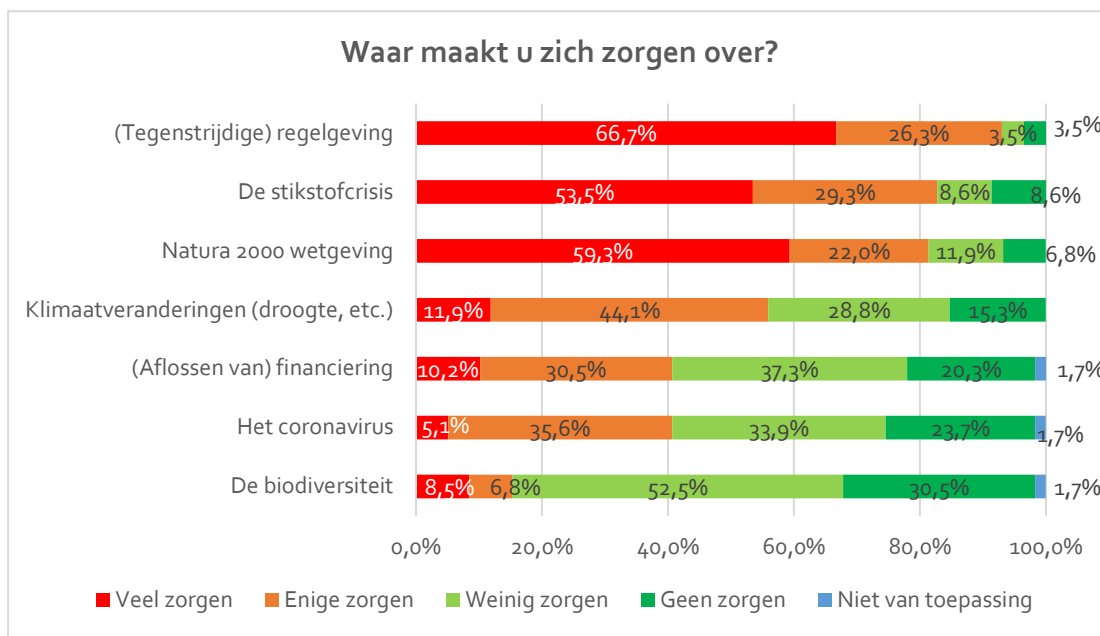
Het gros van de agrarisch ondernemers in Steenwijkerland geeft aan dat ze de investeringen die ze van plan zijn te doen, niet gaan uitstellen. De agrariërs die aangeven wel investeringen uit te stellen, stellen met name onderhoud en de aanschaf van nieuwe machines uit. Een overzicht van de antwoorden van de respondenten is hierna weergegeven.

Zorgen

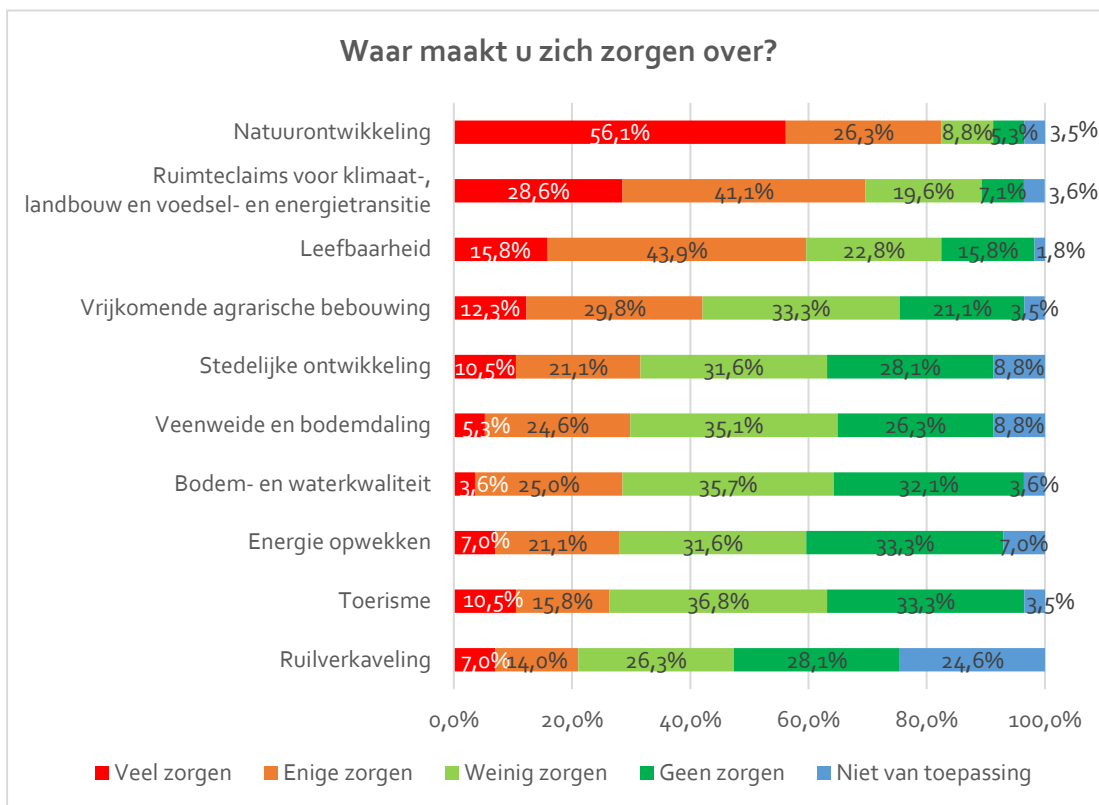
Zorgen over het toekomstperspectief (1)

In het onderzoek is aan de respondenten gevraagd naar de algemene uitdagingen in de agrarische sector in relatie tot het toekomstperspectief van het bedrijf. De meeste zorgen onder de respondenten zijn over (tegenstrijdige) regelgeving, de stikstofcrisis en de Natura 2000 regelgeving. Over de biodiversiteit maken de respondenten zich relatief weinig zorgen. De antwoorden van de respondenten zijn hieronder visueel weergegeven.

Zorgen over het toekomstperspectief (2)

Hiernaast is in het onderzoek aan de respondenten gevraagd naar de specifieke uitdagingen in het gebied in relatie tot het toekomstperspectief van het bedrijf. Relatief veel agrarisch ondernemers in Steenwijkerland maken zich zorgen over natuurontwikkeling en de daarbij behorende karakteristieken. Relatief weinig zorgen zijn er met betrekking tot 'Veenweide en bodemdaling' en 'Bodem- en waterkwaliteit'. Dat is opvallend omdat deze uitdagingen als de grote gebiedsopgaven worden gezien binnen het samenwerkingsverband tussen de vier gemeenten, de provincie Overijssel en het Waterschap Drents Overijsselse Delta; het IBP Noordwest-Overijssel. Dat vraagt om een nadere verdieping in de keukentafelgesprekken. De antwoorden van de respondenten zijn hierna visueel weergegeven.

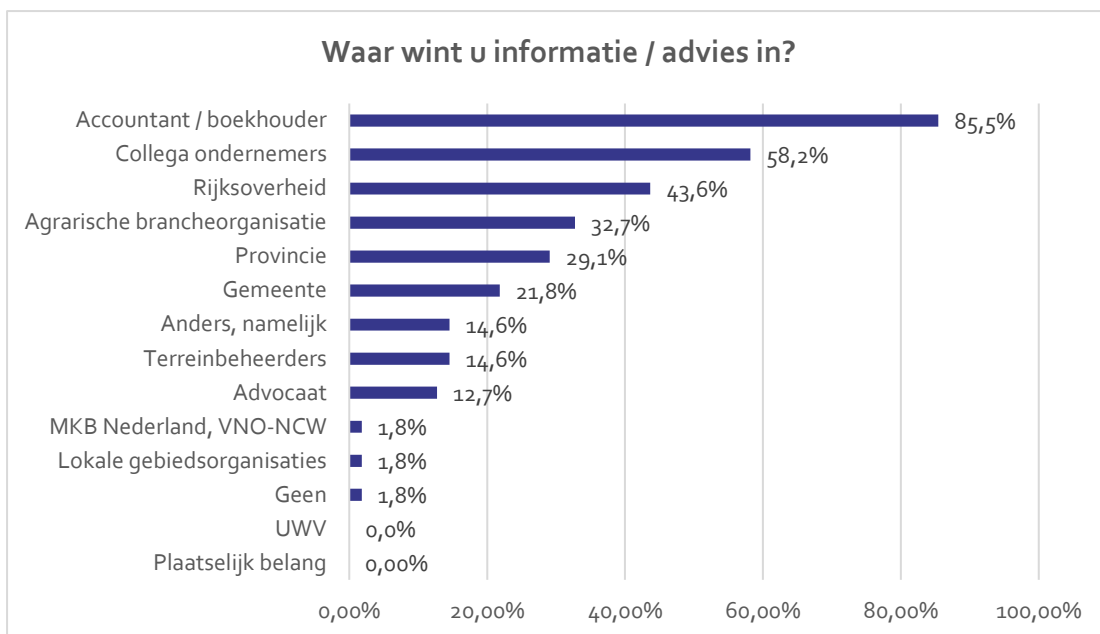

Naast de zorgen die in deze twee tabellen benoemd zijn, geven veel agrariërs in Steenwijkerland aan dat ze zich zorgen maken over hoe de overheid tegen de agrarische sector aan kijkt. Ze hebben weinig vertrouwen in de kennis van de politiek over de agrarische sector. Hierbij wordt niet specifiek een bestuurlijke laag benoemd.

Advies & Ondersteuning

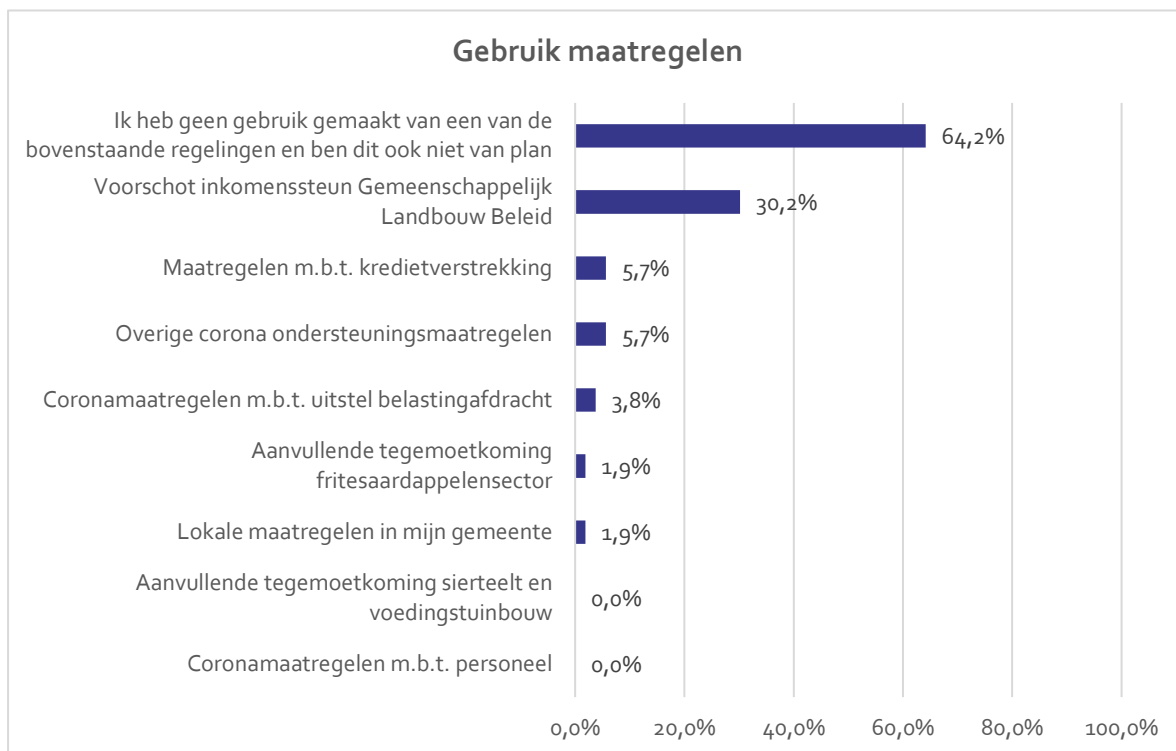
Inwinnen informatie

Bijna alle agrariërs in dit onderzoek winnen informatie/advies in bij de accountant/boekhouder. Ook zijn collega-ondernemers een belangrijke bron van informatie. Geen enkele respondent wint informatie in bij het UWV of het plaatselijk belang. De respondenten die 'anders, namelijk' hebben ingevuld geven veelal aan dat ze informatie en advies inwinnen bij de voerleverancier. Tijdens de keukentafelgesprekken zou een verdiepende vraag gesteld kunnen worden waarom de accountant/boekhouder de belangrijkste adviseur is voor de agrarisch ondernemer. Daarnaast verdient het aanbeveling aan de gemeente dat zij nadenkt over hoe accountant/boekhouder betrokken zou kunnen worden bijvoorbeeld bij totstandkoming van beleid, omdat zij als belangrijke adviseur goed op de hoogte zijn van de ontwikkeling op het boerenerf. Verder valt het op dat een groot percentage van de respondenten informatie/advies inwint bij collega-ondernemers. Tijdens de keukentafelgesprekken kan een verdiepende vraag gesteld worden wat hiermee bedoeld wordt; gaat het bijvoorbeeld over (formele) collectieven van boeren in studiegroepen, of informeel advies inwinnen bij een collega-boer? Mochten studiegroepen een bron van informatie en advies zijn voor boeren, dan is het aan te bevelen aan de gemeente om deze studiegroepen inzichtelijk te maken en wellicht in contact met deze groepen te komen. De respondenten die 'anders, namelijk' antwoorden, geven voornamelijk aan dat zij informatie inwinnen bij de voerleverancier. De antwoorden van de respondenten zijn hierna visueel weergegeven.

Gebruik maatregelen

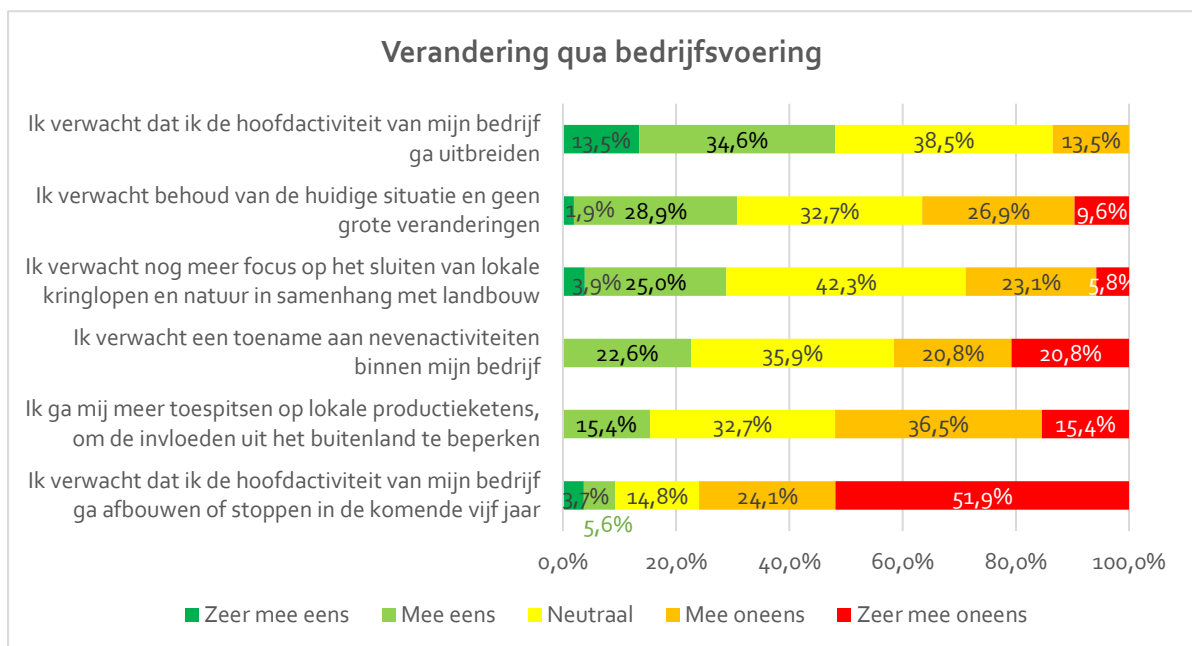
De meeste respondenten in dit onderzoek maken geen gebruik van de gepresenteerde maatregelen. Een klein deel maakt wel gebruik van het Voorschot Inkomenssteun Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. De antwoorden van de respondenten zijn hierna visueel weergegeven.

Toekomst van het bedrijf

Toekomst bedrijfsvoering

Het gros van de agrariërs in Steenwijkerland verwacht niet dat er veranderingen komen. Bij nagenoeg elke stelling zijn er meer respondenten neutraal of negatief gestemd dan positief gestemd. Het merendeel van de agrariërs verwacht wel dat ze de hoofdactiviteit van hun bedrijf gaan uitbreiden. Het verdient aanbeveling om een verdiepende vraag te stellen tijdens de keukentafelgesprekken waarom de agrarisch ondernemers geen grote veranderingen verwachten en de hoofdactiviteit van hun bedrijf verwachten uit te breiden. Uit de tabel hierna blijkt dat de meeste respondenten niet verwachten dat er meer focus komt op het sluiten van kringlopen, uitbreiding van nevenactiviteiten of toespitsen op lokale productieketens. Dit is opvallend omdat dit grotendeels het toekomstbeeld is van de samenleving over de agrarische sector. Het is zeker relevant om hier ook een verdiepende vraag over te stellen tijdens de keukentafelgesprekken.

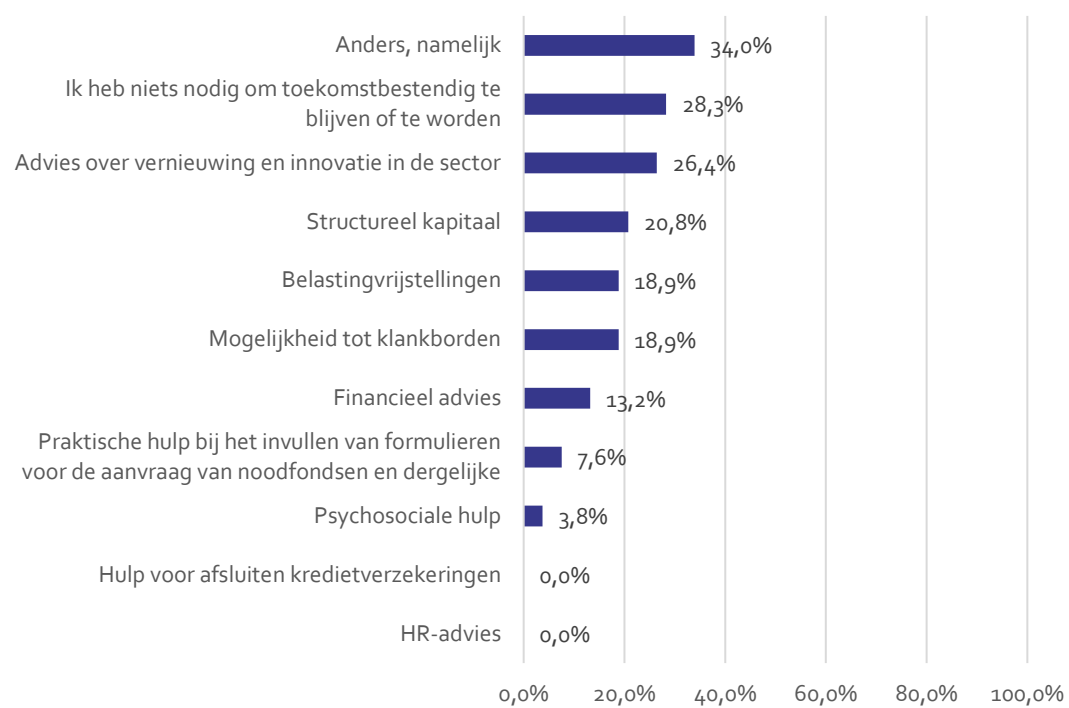
Door de respondenten werd aangegeven dat er veel onduidelijk is ten aanzien van verschillende regelgeving en dat ze daarom geen andere verwachtingen hebben.

Benodigheden om toekomstbestendig te worden

Vele agrariërs geven aan dat ze niets nodig hebben om toekomstbestendig te worden. Hiernaast is er wel de wens om informatie te ontvangen over vernieuwing en innovatie in de sector. Daarnaast wil een deel van de respondenten de mogelijkheid hebben om te klankborden. De meeste respondenten in dit onderzoek geven echter aan dat ze iets *anders* nodig hebben om toekomstbestendig te worden. De respondenten die dit invulden geven voornamelijk aan dat ze duidelijk beleid willen. Een respondent vat dit op de volgende wijze samen:

Een betrouwbare overheid met consistent beleid. Dit betekent niet starheid, maar rekening houden met natuurlijke cycli, en normale investerings- en afschrijvingsperiodes.

Wat is nodig om toekomstbestendig te worden

Conclusies en aanbevelingen

Dit advies is gebaseerd op de resultaten zoals besproken in dit rapport en de expertise van zowel MarketingOost als Stimuland.

Conclusies

Het uitgevoerde onderzoek dient onder andere als input voor de keukentafelgesprekken die gepland staan met agrarisch ondernemers vanaf de zomer van 2020. De resultaten van dit kwantitatieve onderdeel geven geen compleet beeld van de realiteit, maar bieden handvatten om dieper op de materie in te gaan met ondernemers.

Er is een aantal opvallende punten geconstateerd:

Ten eerste zien we dat, ondanks het feit dat zij hun omzet terug zien lopen door de coronacrisis, ondernemers zich relatief weinig zorgen maken over de gevolgen van corona voor hun bedrijfsvoering. Dit kan enerzijds betekenen dat zij deze crisis in de lange termijn plaatsen, waarbij ze verwachten dat het herstel (redelijk) voorspoedig zal verlopen. Een andere optie is dat ondernemers zich zeker zorgen maken over corona, maar zich nóg meer zorgen maken over andere uitdagingen die de sector op dit moment treffen (zoals (tegenstijdige) regelgeving en de stikstofcrisis). Bijna **45%** van de respondenten geeft aan voorgenomen investeringen gewoon door te laten gaan. Dit kan erop wijzen dat ze de huidige crisis inderdaad in een lange termijn perspectief plaatsen.

Doordat **50%** van de respondenten in Steenwijkerland aangeeft dat het coronavirus impact heeft op hun onderneming en de omzet terugloopt, verdient het volgens de onderzoekers aanbeveling om te inventariseren welke hulp (op korte termijn) kan worden geboden door de gemeenten. Ondanks dat agrarisch ondernemers zich weinig zorgen lijken te maken over de gevolgen van corona.

Terugkerend naar de zorgen van ondernemers, zien we dat veel van hen zich zorgen maken over uiteenlopende zaken binnen de sector en het gebied. Meest genoemd worden de (tegenstrijdige) regelgeving, de stikstofcrisis en de Natura 2000 wetgeving. Ook specifieke gebiedsuitdagingen als natuurontwikkeling en ruimteclaims worden vaak genoemd. Als we deze resultaten koppelen aan de verwachte veranderingen in de bedrijfsvoering en wat ondernemers nodig hebben om toekomstbestendig te blijven en te worden, zien we dat ondernemers redelijk neutraal

reageren op toekomstverwachtingen. Ze denken dat ze weinig gaan veranderen en geven deels aan niets nodig te hebben om toekomstbestendig te blijven. Wel komt hier een sterke roep om duidelijkheid voor wat betreft beleid en regelgeving. Ondernemers hebben bepaalde houvast nodig vanuit de overheid om plannen te kunnen ontwikkelen voor de lange termijn. Investerings worden gedaan voor de lange termijn. Wanneer beleid iedere vier jaar mogelijk verandert, is het lastig voor ondernemers om hier op te anticiperen.

Om gezamenlijk grip te krijgen op de uitdagingen en transitieopgaven waar de sector en de regio voor staan, is het van belang hier extra aandacht aan te besteden tijdens de keukentafelgesprekken. Door dit tijdens de keukentafelgesprekken aan de orde te laten komen, kan ook inzichtelijk worden gemaakt welke handvatten agrariërs nodig hebben om – indien gewenst – hun bedrijfsvoering aan te passen om te kunnen anticiperen op de grote (gebieds-)opgaven.

Tot slot komen juist deze regionaal overstijgende vraagstukken aan de orde in het samenwerkingsverband tussen de vier gemeenten (waaronder Steenwijkerland), de provincie Overijssel en het Waterschap Drents Overijsselse Delta; het IBP Noordwest-Overijssel. Voor de gemeente Steenwijkerland is het daarom belangrijk om, via onder andere de keukentafelgesprekken, geïnformeerd te worden over de visie van agrariërs in de gemeente op de verschillende opgaven en de bereidheid om daar mee aan de slag te gaan.

Aanbevelingen

Op basis van de conclusies worden de volgende aanbevelingen gedaan. We richten ons daarbij eerst op de gevolgen van corona en welke acties de gemeente Steenwijkerland hierbij zou kunnen ondernemen. Vervolgens staan we stil bij enkele algemene aandachtspunten. We sluiten af met welke thema's verder in beeld moeten worden gebracht tijdens de keukentafelgesprekken naar aanleiding van dit onderzoek.

Corona

50% van de respondenten geeft aan dat corona impact heeft en de omzet terugloopt. Ondanks dat we zien dat agrariërs zich weinig zorgen maken over de gevolgen van corona op de bedrijfsvoering, achten wij het van belang dat de gemeente Steenwijkerland inventariseert waar zij mogelijk een rol van betekenis kan vervullen door actief naar de mogelijkheden te kijken of verlaging van gemeentelijke heffingen (tijdelijk) kunnen worden doorgevoerd, uitstel van betalingen of een grotere spreiding in de betalingen van de lokale heffingen.

Bij het opstellen van nieuw beleid door de gemeente Steenwijkerland op het gebied van duurzaamheid voor de agrarische sector, adviseren de onderzoekers om er rekening mee te houden dat sprake zal zijn van omzetzakking op agrarische bedrijven. Als gevolg van deze omzetzakking zal de investeringsruimte beperkt zijn de komende periode voor agrarisch ondernemers. Het is van belang om te realiseren dat financieringsaanvragen voor agrarisch ondernemers hierdoor moeilijk liggen. Daarom is het aan te raden om na te gaan welke financiële instrumenten door overheden kunnen worden ingezet: een investeringsfonds, subsidies of regelingen. Daarbij zal ook rekening gehouden moeten worden met de voorwaarden en cofinanciering.

64,2% van de respondenten maakt geen gebruik van de ondersteuningsmaatregelen. We bevelen aan dat tijdens de keukentafelgesprekken een verdiepende vraag wordt gesteld waarom de agrariërs hiervan geen gebruik hebben gemaakt, terwijl bij de helft van de respondenten wel sprake is van een omzetzakking.

85,5% van de respondenten verkrijgt hun informatie via de accountant. De gemeenten kunnen de accountantskantoren gericht betrekken bij de totstandkoming van economisch en ruimtelijk beleid en communicatie over regelingen. Dit kan bijvoorbeeld door het vormen van een klankbordgroep.

Algemeen

34,0% van de respondenten geeft aan in het onderzoek dat ze duidelijk beleid willen. De onderzoekers doen richting de gemeente de aanbeveling om het nieuwe op te stellen plattelandsbeleid in samenspraak met de agrarisch ondernemers vorm te geven en vast te stellen voor komende jaren. Zodat draagvlak voor het beleid is onder de agrarisch ondernemers en dat ze weten waar zij aan toe zijn.

Hiernaast wil **26,4%** advies over vernieuwing en innovatie in de sector. Kennispoort Zwolle is opgericht om (agrarisch) ondernemers te begeleiden in dergelijke vraagstukken. Het verdient aanbeveling dat de gemeente hier actief over communiceert en ondernemers eventueel doorverwijst.

18,9% wil de mogelijkheid hebben om te klankbord. Door de provincie Overijssel zijn erencoaches aangesteld. De onderzoekers raden de gemeente aan om hier actiever gebruik van te maken. **3,8%** heeft behoefte aan psychosociale hulp. Door de provincie Overijssel zijn ook agrarische coaches aangesteld die hier in gespecialiseerd zijn. De gemeente kan actiever communiceren over de mogelijkheden die er voor agrariërs zijn.

Keukentafelgesprekken

Naar aanleiding van het onderzoek achten we de volgende onderwerpen en vragen belangrijk om mee te nemen in de keukentafelgesprekken, om zodoende een verdiepende slag te kunnen maken op voorliggende (tussentijdse) rapportage. De vragen zijn onderverdeeld in thema's:

Toekomstperspectief

- Waarom verwachten de meeste agrarisch ondernemers niet dat er veranderingen komen terwijl dit wel de verwachting is bij een groot deel van de samenleving?
- Waarom verwachten de agrarisch ondernemers wel hun hoofdactiviteit uit te breiden?
- Waarom verwachten de ondernemers niet dat er een focus komt op het sluiten van kringlopen, uitbreiding van nevenactiviteiten of toespitsen van lokale productieketens?
- Welke mogelijkheden zien ondernemers om de zorgen die ze hebben het hoofd te bieden? Wat is daar voor nodig, en wie kan daar voor zorgen?
- Er is behoefte aan meer informatie over innovaties in de sector. Van wie verwachten ze deze informatie?

Kennis en advies

- Waarom is de accountant/boekhouder de belangrijkste adviseur voor de agrarisch ondernemer?
- Op welke wijze en voor welke informatie/advies wenden agrariërs zich tot collega-agrariërs?
- Er is behoefte aan meer informatie over innovaties in de sector. Van wie verwachten ze deze informatie?

Sectoroverstijgende/sectorspecifieke uitdagingen in relatie tot bedrijf

- Hoe rijmen ondernemers de zorgen die zij hebben over sectoroverstijgende/sectorspecifieke uitdagingen met het toekomstperspectief en -beleid van hun eigen bedrijf?
- Waarom zien agrarisch ondernemers (tegenstrijdige) regelgeving, stikstofcrisis en Natura 2000 als belangrijkste uitdagingen in relatie tot het toekomstperspectief van het eigen bedrijf?
- Waarom maken agrarisch ondernemers zich zorgen over hoe de overheid tegen de agrarische sector aankijkt en waarom hebben de agrarisch ondernemers weinig vertrouwen in de kennis van de politiek over de landbouw? Wat is er volgens de agrarisch ondernemers nodig om dit te verbeteren?

Gebiedsspecifieke uitdagingen in relatie tot bedrijf

- Hoe rijmen ondernemers de zorgen die zij hebben over gebiedsspecifieke uitdagingen met het toekomstperspectief en -beleid van hun eigen bedrijf?
- Waarom zien agrarisch ondernemers natuurontwikkeling, ruimteclaims ten behoeve voor onder andere klimaat- en energietransitie, leefbaarheid, vrijkomende agrarische bebouwing, stedelijke ontwikkeling en toerisme als belangrijkste uitdagingen in relatie tot het toekomstperspectief van het eigen bedrijf?
- Door provinciale en regionale overheden en de waterschappen wordt veenweide & bodemdaling als een belangrijke uitdaging gezien. Terwijl uit bovenstaand onderzoek blijkt dat slechts een klein gedeelte van de agrarisch ondernemers zich hier zorgen over maken in Steenwijkerland. Wat is hier de reden/oorzaak van?
- Welke rol kunnen de agrariërs zelf spelen in de transitieopgaven die de sector en het gebied hebben?

Corona

- Welke houding en ondersteuningsmogelijkheden worden van de gemeente Steenwijkerland op korte termijn gevraagd in de coronacrisis?
- Waarom heeft een groot deel van de agrarisch ondernemers geen gebruik gemaakt van de beschikbare regelingen met betrekking tot corona?
- Hoe verhoudt de coronacrisis zich tot bedrijfsvoering op de lange termijn?
- Welk type investeringen staan gepland, welke vinden wel of geen doorgang? Waar is dit van afhankelijk?

Bijlage: enquête Vitaal Platteland Steenwijkerland

Basisvragen

1) In welke agrarische (deel)sector bent u actief?

Wanneer u in meerdere sectoren actief bent, geef dan de sector aan die de hoofdactiviteit van uw onderneming vormt

- a) Akkerbouw
- b) Melkveehouderij
- c) Schapenhouderij
- d) Anders, namelijk:...

2) Op welke wijze zet u uw product af?

- a) Contract
- b) Vrije markt
- c) Veiling
- d) Combinatie
- e) Anders, namelijk:...

3) Heeft u nog (niet-)agrarische nevenactiviteiten binnen uw bedrijf?

- a) Boerencamping
- b) Verkoop van (streek)producten
- c) Zorgboerderij
- d) Kinderopvang
- e) Loonwerk
- f) Anders, namelijk:...
- g) Nee, ik heb geen nevenactiviteiten binnen mijn bedrijf

Uitdagingen agrarische sector in relatie tot bedrijf

4) In hoeverre maakt u zich op dit moment zorgen over het toekomstperspectief van uw bedrijf door...

Veel zorgen – Enige zorgen – Weinig zorgen – Geen zorgen – n.v.t.

- a) ... het coronavirus
- b) ... de stikstofcrisis
- c) ... (tegenstrijdige) regelgeving
- d) ... (aflossing van) financiering
- e) ... klimaatveranderingen (droogte, bodem en waterkwaliteit)
- f) ... de biodiversiteit
- g) ... Natura2000 wetgeving

5) Maakt u zich nog ergens anders zorgen over?

Open antwoord

Uitdagingen gebied in relatie tot bedrijf

6) In hoeverre maakt u zich op dit moment zorgen over het toekomstperspectief van uw bedrijf door...

Veel zorgen – Enige zorgen – Weinig zorgen – Geen zorgen – n.v.t.

- a) ... ruilverkaveling
- b) ... energie opwekken
- c) ... bodem- en waterkwaliteit
- d) ... veenweide en bodemdaling
- e) ... natuurontwikkeling
- f) ... vrijkomende agrarische bebouwing
- g) ... stedelijke ontwikkeling
- h) ... ruimteclaims voor klimaat-, landbouw en voedsel- en energietransitie
- i) ... leefbaarheid
- j) ... toerisme

7) Maakt u zich nog ergens anders zorgen over?

Open antwoord

Impact coronavirus

8) Heeft het nieuwe coronavirus impact gehad op uw bedrijf de afgelopen maanden?

Meerdere antwoorden mogelijk

- a) Ja, ik zie een terugloop aan omzet
- b) Ja, ik kan mijn producten niet leveren aan horeca en/of cateringzaken
- c) Ja, ik kan mijn producten niet leveren aan het buitenland
- d) Ja, ik heb een gebrek aan arbeidskrachten
- e) Ja, ik maak meer kosten
- f) Ja, door logistieke problemen (bijv. restricties op vervoer naar buitenland)
- g) Ja, (open antwoord)
- h) Nee, ik zie (vooralsnog) geen impact
- i) Kan ik (nog) niet inschatten

9) Gaat u investeringen die u van plan was te doen, uitstellen als gevolg van de coronacrisis?

- a) Ja, de volgende investeringen stel ik uit:..
- b) Nee, ik zet mijn geplande investeringen gewoon door
- c) Niet van toepassing, ik had al geen investeringen gepland

10) Welke impact hebben de eerder genoemde uitdagingen in de sector en uw regio op de lange termijn op uw bedrijf? Welke ontwikkeling(en) voorziet u op uw eigen bedrijf op de lange termijn bijvoorbeeld ten aanzien van investeringen in grond, andere teelten, andere activiteiten of andere neven-tak?

Open vraag

Advies en ondersteuning

11) Bij welke instanties wilt u over het algemeen informatie en advies in?

- a) Rijksoverheid
- b) Provincie
- c) Gemeente
- d) Plaatselijk Belang
- e) UWV
- f) MKB Nederland, VNO-NCW
- g) Agrarische brancheorganisaties, zoals LTO Noord of agrarische vakbonden (NMV, NAV, NVP en POV)
- h) Lokale gebiedsorganisaties, zoals Stichting Wieden-Weerribben, Vrienden van de Oldematen
- i) Terreinbeheerders, zoals Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Landschap Overijssel, Stichting Groene en Blauwe diensten, Agrarische Natuurvereniging, Accountant/ boekhouder
- j) Advocaat
- k) Collega ondernemers
- l) Anders, namelijk:...
- m) Geen

12) Er zijn verschillende ondersteuningsmaatregelen om ondernemers te helpen. Van welke maatregelen heeft u al gebruik gemaakt of bent u nog van plan gebruik te maken?

Er zijn meerdere antwoorden mogelijk

- a) Coronamaatregelen m.b.t. personeel (zoals de NOW regeling)
- b) Coronamaatregelen m.b.t. uitstel belastingafdracht (loonbelasting, inkomstenbelasting, omzetbelasting, heffing energiebelasting, heffing waterschap)
- c) Overige corona ondersteuningsmaatregelen
- d) Maatregelen m.b.t. kredietverstrekking (zoals Borgstelling MKB-kredieten en Borgstellingskrediet Landbouw)
- e) Aanvullende tegemoetkoming sierteelt en voedingstuinbouw
- f) Aanvullende tegemoetkoming fritesaardappelsector
- g) Voorschot inkomenssteun Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB)
- h) Lokale maatregelen in mijn gemeente
- i) Ik heb geen gebruik gemaakt van een van bovenstaande regelingen en ben dit ook niet van plan

Toekomstperspectief

13) Wanneer u een aantal jaar vooruit kijkt, wat gaat u dan naar verwachting veranderen qua bedrijfsvoering?

Zeer mee eens – mee eens – neutraal – mee oneens – zeer mee oneens

- a) Ik verwacht nog meer focus op het sluiten van lokale kringlopen en natuur in samenhang met landbouw
- b) Ik ga mij meer toespitsen op lokale productieketens, om de invloeden uit het buitenland te beperken
- c) Ik verwacht dat ik dat ik de hoofdactiviteit van mijn bedrijf ga uitbreiden
- d) Ik verwacht behoud van de huidige situatie en geen grote veranderingen
- e) Ik verwacht dat ik de hoofdactiviteit van mijn bedrijf ga afbouwen of stoppen in de komende vijf jaar
- f) Ik verwacht een toename aan nevenactiviteiten binnen mijn bedrijf
- g) Anders, namelijk.....

14) Wat heeft u als ondernemer nodig om toekomstbestendig te blijven of te worden?

Meerdere antwoorden mogelijk

- a) Structureel kapitaal
- b) Belastingvrijstellingen
- c) HR-advies
- d) Financieel advies (bijv. over kostenbesparing)
- e) Advies over vernieuwing en innovatie in de sector
- f) Hulp (garantstelling) voor afsluiten kredietverzekeringen
- g) Praktische hulp bij het invullen van formulieren voor de aanvraag van noodfondsen en dergelijke
- h) Psychosociale hulp
- i) Mogelijkheid tot klankborden
- j) Anders, namelijk
- k) Ik heb niets nodig om toekomstbestendig te blijven of te worden

Contact

15) Tot slot: zouden wij u mogen benaderen voor een keukentafelgesprek voor aanvullende vragen over de impact van de corona crisis en andere uitdagingen op uw bedrijf, of wilt u graag dat er contact met u wordt opgenomen?

- a) Ja, jullie mogen mij benaderen voor een keukentafelgesprek voor aanvullende vragen
- b) Ja, ik heb behoefte aan ondersteuning voor wat betreft mijn hulpvraag
- c) Nee, maar ik zou graag de resultaten van het onderzoek ontvangen.
- d) Nee, bedankt

16) Contactgegevens

- a) Naam + bedrijfsnaam
- b) Emailadres
- c) Telefoonnummer

